

skulpturalna vizija kiča

sava trifković

Čitanje knjige Zorana Gluščevića počinje onog trenutka kada se isčita i poslednja stranica, ili neka pre. Ova paradoksalnost potiče iz same kompozicije knjige, od nje dominantne poetičke strukture i rečitog pokušaja da se na mnogo načina iskaže kič, a ne jednom definicijom; što je nagovešteno već podnaslovom: Antologija svakidašnjeg kiča. Upravo u tom »pokušaju« mnogostranog iskažaja kiča ima nešto vrlo značajno, u smislu intencije, i vrlo zanimljivo kao arhitektonika knjige: ima neke skulpturalnosti kojoj je u središtu situacije »živa« supstanca kiča, a čitalac se, prolazeći kroz nekih 150 kratkih eseja — otprilike toliko, kreće po kružnoj putanji i posmatra iz raznih uglova, iz raznih aspekata, ispitujući sa veće ili manje udaljenosti, preko istraživanja koje je obavio autor, samo biće kiča.

Zašto je ovo važno istaći: prvo u smislu preporuke; na ovaj način čitana knjiga omogućava njeno čitanje u drugom vremenskom kontinuitetu, s vremena na vreme, jer ne traži čitanje u 'jednom dahu' i može se knjiga koristiti kao neki rečnik, već prema prilici i potrebi i drugo što je od posebnog značaja, ovakvo čitanje knjige kruženjem oko bića kiča pruža mogućnost plastičnog upoznavanja fenomena kiča. Ima se utisak, naime, da je plastično vajanje tog, apstraktnog, pojma kiča postignuto do te mere, da se nakon većeg broja stranica, nakon pročitane knjige, može prepoznati u nekoj spodobi — susrećemo ga neočekivano u šetnji ulicom, u izlogu, na fasadi, na odelu prolaznika, u licu prolaznika! Ta, plastičnost doživljaja kiča važna je izuzetno sa razlogom dvomljenja: boriti se ili ne boriti, sa kičem i protiv kiča; čemu je zapravo posvećen poslednji esej ove studije.

Jer, problem kiča — problem je kritičke svesti. Ovaj stav, implicite prisutan na svakoj stranici knjige, ukazuje da se kič i kritička svest odnose po principu spojenih sudova: narastanjem, odnosno smanjenjem tenzije kritičke svesti u društvenom mišljenju, njenim potiskivanjem, širi se prostor kiča; i obratno. Vrlo je indikativno da se o kiču u poslednje vreme gotovo uopšte ne govori; tako retko se čuje da se upotrebi sama reč — kič, da se piše o kiču — nema ni literature. Ako se upotrebi pojam onda je to u nekom trenutku prepoznavanja najbanalnije pojave kiča, recimo: reći će se za televizijsku seriju »Dinastija« — evo to je kič! I tu se stvar završava. Ali, ova knjiga »Život u ružičastom«, otvara zastrašujuću perspektivu da je sve oko nas kič, da je kič kao vazduh koji udišemo; da izdišemo u kiču!

Ovaj pesimizam i jedna refleksija, možda najzanimljivija o Antologiji svakidašnjeg kiča, navodi na sumnju da kič nije subkulturni fenomen već, pre; da se radi o supstratu kulture. I ma kako se činila misao jeretičnom, jer pretpostavlja inverziju u poretku kulture i kiča, ipak, nešto nju temeljno implicira sa stranica knjige u tom pravcu: u pravcu nove definicije kulture kao prevazilaženja, nadraščanja kiča. Da li je poreklo implikacije samo u poetičkom pesimizmu ili, što je verovatnije, u dubljoj, ontološki sagledanoj, prirodi kiča. Iskustvo govori da kič nema dugotrajno dejstvo ali da se veoma mnogo »tiči i cvati«; neprekidno kič nataje i ubrzano raspada u značenju. Rečeno metaforom, pojedini izdanci izdvajaju se »genetskom mutacijom« nad poljem neprekidnog tičenja i raspadanja kiča, kao cvetovi koji dugo traju, koje, se paradoksom očigledno, nazivamo dobrima kulture. Moglo bi se reći, tako, da čitava kultura nastaje zasnovana na taloženju raspadnutog kiča i proističe iz njega: o čemu ponajbolje svedoči savremena kultura postmoderne. Ovakvo razmišljanje moglo bi imati potporu u ontološkoj ravni kiča. Jer, kič je utemeljen u samoj prirodi odnosa čoveka i stvari. Generiranju kiča prethodi izvorno iskustvo, prvobitni doživljaj, koji se zatim posredovanjem svesti preobražava u vrednosti, a ove, kreacijom — tom potrebom ili

prokletstvom čoveka — postvaruju, opredmećuju se u novu stvar, surogat; da bi u dodiru sa njom, kao medijumom, čovek, ovog puta po želji, obnovio prvobitni doživljaj ili nešto veoma blisko njemu. Pitanje da li je 'nova stvar' — kič ili istinito delo kulture, zavisi već od mere i moći kojom stvaralac prožima i spoznaje prvobitni doživljaj. Zato »izdanci kiča«, ne svi već izuzetni, oni sa »genetskom mutacijom« odnosno dubokom stvaralačkom mišlju, mogu da nadrastu »prirodno« stanje svesti koje generira kič i koje je primereno kiču, i da nastanu trajna dela kulture; cvetovi koji dugo traju. Pitanje kritičke svesti time postaje središte u prevazilaženju kiča.

Ako se o kiču govorilo mnogo više pre 25-30 godina, nego danas, postavlja se pitanje: zašto, kako je došlo do toga, o čemu se radi, gde su tragovi koji daju objašnjenja? Treba se setiti, naime, da je tih šezdesetih godina bilo mnogo više kritičkog odnosa prema stvarima u našoj kulturi pa, kao rezultat ove kritičnosti, pojavio se, čak, i film o kiču koji je dobio najveće priznanje, nagradu »Oskar«; reč je o filmu Dušana Vukotića »Surogat«. A posle sredine šezdesetih, tačnije posle 68. godine jenjava duh kritičnosti; zanimljiva je činjenica da čitavoj društvenoj stvarnosti, u svim segmentima, dolazi do rapidnog potiskivanja kritičke svesti. I ne samo u našoj sredini, ista situacija se dogodila i u evropskoj kulturi i u američkoj kulturi. Reakcija desnice posle 68. imala je potrebu da potisne u znatnoj meri svako dublje kritičko promišljanje stvarnosti. U našim uslovima to je imalo toliko pogubno dejstvo da smo došli u situaciju, danas, da budemo iznenađeni i zatečeni činjenicom da se pojavila knjiga o kiču. Jer, krucijalni primeri kiča koje Zoran Gluščević nije spomenuo u knjizi samo zato, verovatno, što su se u međuvremenu pojavili od trenutka kada je rukopis ušao u štampariju pa do danas, svedoče o potpunosti, sveprisutnosti duhovnoj indolenciji. Navlašću dva, tri primera koji ukazuju na veličinu do koje može kič da se nametne našoj kulturi, da se uvuče u tačke najvećeg vitaliteta i, učauren, deluje uporno, sistematično, obesmišljavajući svet duhovne vrednosti a javnost ispoljava ravnodušnost.

Nedavno, pre nekoliko meseci pojavio se u našoj kulturi novi list »Politika The International Weekly«. Već poznato zaglavljje lista predstavlja praduenu verziju logotipa »Politika« koji jeste najznačajniji kulturni znak, ili bolje reći,

vizuelni simbol srpskog naroda u ovom veku. Nastao je 1904. i traje do dana današnjeg. Ispod zaglavljja Politike zabeležena je celokupna istorija srpskog naroda u XX veku; njegova suđbina je povezana vizuelno sa ovim karakterističnim znakom. On simbolizuje sve srpsko u vremenu njegovog trajanja i možemo se setiti šta je sve tu zabeleženo. Sam logotip je grafičko likovno ostvarenje; a Politikin logotip je stilizacija nekoliko ćirilčnih slova podređenih formalnoj simetriji sa naglašenom, reklo bi se ovde, kič stilizacijom. On predstavlja celinu koja bi zbog svoje simbolske vrednosti za kulturu srpskog naroda, morala ući u muzej nacionalne kulture zaštićena kao eksponat; kao u sličnim prilikama u svetu. Ali, pripremajući izdanje na engleskom jeziku, krajnjom nesmotrenošću nastaje kapitalna izmena na logotipu koja ga obesmišljava kao nacionalni simbol potiranjem autentične likovne vrednosti znaka. Engleski jezik ima latinično pismo, a ne ćirilčno i kreatorima u matičnoj kući pada na pamet ideja — problem kritičkog mišljenja — da likovno rešenje logotipa »prevedu« sa ćirilčnog pisma na latinično pismo; da ga preoblikuju, radi čitljivosti. Istovetna kič-laž bi se dogodila kada bi četiri ćirilčna znaka »c« u krstu srpskog srednjovekovnog grba bila zamenjena latiničnim »s«; za neku upotrebu u »svetu«; ili, kada bi izdavač likovnih reprodukcija za japansko tržište doslikao kose oči Monalizi. To je potpuni kulturni skladao koji je učinio list sa, skoro, stogodišnjom tradicijom i epitetom nacionalne kulturne institucije, a koji je pozvan pre svih da zaštiti svoje ime i znak. Ovo svedoči o odsutnosti kritičkog duha u dugom vremenskom kontinuitetu.

O nedavno televizijski dnevnik dobio je novu scenografiju. Svako veče milioni nas, gledajući dnevnik, suočava se već pri prvom pogledu sa mnoštvom kvadrata u kojima su naslikane simboličke slike stvarnosti. Šta je na delu? Umesto monitora sa »živim slikama« aktuelne stvarnosti, televizijskih dokumenata u pozadini urednika i novinara, njihovih tumača, mi imamo si-realističke, nemišle i neveste, ilustracije. Iz večeri u veče izloženi smo sa ekrana podsvetnim porukama da ne postoji opipljiva stvarnost, da je sve u prividu, mašti, da, govoriti o stvarnosti slično je pričanju bajki: jer je stvarnost vizuelno osmišljena na način bajki: istovetan vizuelni kod. Ovakvom scenografijom tvori se apriori otuđeni odnos masovnog gledališta prema dominantnoj instituciji kulture našeg vremena, kakva je televizijski dnevnik. Glamurozni kič, kakvim ga čini priroda televizijskog medija, samo je jedna omaška nastala kao posledica potisnutog kritičkog promišljanja.

I poslednji, najbolniji, primer kiča jer zadire trajno u najznačajniji objekat duhovne kulture koji podiže srpski narod: vračarski Hram, Hram Svetoga Save. Činjenica da je ovakav Hram mogao da nastane pre 14 vekova a da je nastao danas. On je zadržao formu od pre 14 vekova ali je zato sagrađen u savremenom materijalu, armiranom betonu. Ako se setimo barem onog osnovnog što bi morali da znamo, a to je, da su forma i materijal u uzajamnoj korelaciji, neraskidivoj korelaciji, i ako se to ne poštuje — kao što se nije poštovalo, onda, u Hram naše duhovnosti mi ugrađujemo kič — 'za sva vremena'. Opet je u pitanju nekritičnost, opet na nekom stručnom, nekom užem planu. To može da bude samo posledica opšte nekritičke atmosfere u kojoj živimo, u kojoj smo pogubili svaku vezu, svaki konac sa odgovornošću, sa stvarnošću, i u kojoj smo se prepuštali opasnom toku, nekoj matici smanjenog, suženog mišljenja i promišljanja.

I ako je sve to tačno, mislim da pojava ove kinje — koja implicite znači kritiku inteligencije a trebalo je da se pojavi pre dvadeset godina kada se o kiču razmišljalo i govorilo, jeste, danas, više nego dobro došla; tim pre, jer nije suvoparna već pruža mogućnost, kako je rečeno, skulpturalne vizije i plastičnog doživljaja fenomena kiča. □ □ □